

1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340. 15

Юрій Олійник,
аспірант кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету
імені Івана Франка

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СУДОВОЇ СИСТЕМИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (1918–1939 РР.)

Розкрито характерні риси становлення та розвитку судової системи в Другій Речі Посполитій (1918–1939 рр.). Показано, що становлення та розвиток судової системи Другої Речі Посполитої відбувалися двома етапами. Перший етап (1918–1928 рр.) характеризувався функціонуванням різних (російської, австрійської та німецької) систем судових органів, пристосуванням їх до нових соціально-політичних умов та наростанням деформацій, зумовлених порушенням демократичних засад Березневої конституції 1921 р. Другий етап (1928–1939 рр.) – створення єдиної системи загальних судів та її зміни у напрямку антидемократичних засад. Вказано, що досягненням судової реформи 1928 р. було створення єдиної системи загальних судів, хоча і не були чітко узгоджені організаційні та структурні засади всіх ланок загальних судів, а також не в повному обсязі визначена їхня компетенція. Зазначено, що процесі реформування судової системи характерною була тенденція до обмеження незалежності судів, що не гарантувало здійснення ними об'єктивного і справедливого правосуддя.

Ключові слова: *судова система, суд, судочинство, підсудність, Друга Річ Посполита.*

Олійник Ю.

Становление и развитие судебной системы во Второй Речи Посполитой (1918–1939 гг.).

Раскрыто характерные черты становления и развития судебной системы во Второй Речи Посполитой (1918–1939 гг.). Показано, что становление и развитие судебной системы Второй Речи Посполитой происходили в два этапа. Первый этап (1918–1928 гг.) характеризовался функционированием различных (российской, австрийской и немецкой) систем судебных органов, приспособлением к новым социально-политическим условиям и нарастанием деформаций, обусловленных нарушением демократических принципов мартовской конституции 1921 р. Второй этап (1928–1939 гг.) – создание единой системы общих судов и ее изменения в направлении антидемократических принципов. Указано, что достижением судебной реформы 1928 г. было создание единой системы общих судов, хотя и не были четко согласованы организационные и структурные основы всех звеньев общих судов, а также не в полном объеме определена их компетенция. Обозначено, что в процессе реформирования судебной системы была тенденция к ограничению независимости судов, что не гарантировало осуществления ими объективного и справедливого правосудия.

Ключевые слова: *судебная система, суд, судопроизводство, подсудность, Вторая Речь Посполитая.*

Oliynyk Y.

Formation and development of the judicial system in the Second Commonwealth of Poland (1918–1939s).

The article reveals the characteristic features of the formation and development of the judicial system in the Second Commonwealth of Poland (1918–1939s). It was shown that the formation and development of the judicial system of the Second Commonwealth of Poland occurred in two stages. The first stage (1918–1928s) was characterized by the functioning of various (Russian, Austrian and German) judicial systems, their adaptation to new socio-political conditions and the growth of deformations caused by violations of the democratic principles of the March constitution

of 1921. The second stage (1928–1939s) – the creation of a unified system of general courts and their change in the direction of anti-democratic principles. The achievements of the judicial reform of 1928 were the creation of a unified system of general courts, although the organizational and structural principles of all parts of general courts were not clearly agreed upon, and their competence was not fully defined. The reform of the judicial system was characterized by a tendency to curtail the independence of the courts, which did not guarantee the realization of objective and fair justice.

Keywords: judicial system, court, court proceedings, jurisdiction, Second Commonwealth of Poland.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування судової системи Української держави є одним із важливих завдань, що вимагає кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Для виконання цього завдання необхідно невідкладно привести чинне законодавство до міжнародних стандартів. Важливим є відновити довіру суспільства до судової влади в Україні. Для цього необхідно утвердити забезпечення швидкого і зручного доступу громадян до інформації про перебіг судової справи, час і місце її розгляду, обмін процесуальними документами між судом та учасниками процесу із застосуванням електронного цифрового підпису. Реформування судової влади в Україні має здійснити суттєвий вплив на рівень суспільної довіри – створення антикорупційного суду тощо.

В сучасних умовах у реформуванні судової системи і судочинства в Україні важливо використати як національний, так і міжнародний історичний досвід. Значне зацікавлення викликає історико-правовий аналіз становлення та розвитку судової системи в Другій Речі Посполитій (1918–1939 рр.).

Метою статті є розкриття характерних рис становлення та розвитку судової системи в Другій Речі Посполитій (1918–1939 рр.).

Аналіз останніх досліджень. Першими в історико-правовій науці почали вивчати становлення судової системи відродженої Другої Речі Посполитої польські вчені. Одним з перших був польський професор С. Голумбу [1]. Окремі питання становлення польської судової влади широко розглядалась у наукових доробках інших польських вчених: Ю. Бардаха, Б. Леснодорського, М. Пієтрас [2] та ін. Проблема організації судової системи та судочинства Польщі міжвоєнного часу вивчалась одночасно і в Україні. Деякі питання щодо організації судової системи Другої Речі Посполитої та її поширення на Західну Україну вивчали такі українські вчені, як В. І. Калинович [3], В. С. Кульчицький [4], Б. Й. Тищик [5], Л. Т. Присташ [6], О. В. Липитчук [7] та ін. Особливий інтерес викликає дослідження з історії Польщі українських істориків зі Львова Л. Зашкільняка та М. Крикуна, в якому автори на підставі нових історичних джерел розкрили зокрема суспільно-політичні та деякі правові аспекти життя поляків у міжвоєнний період, а також взаємини з сусідніми народами, передусім українцями [8].

Виклад основного матеріалу. Відновлена Польська держава 11 листопада 1918 р. з перших днів свого існування розпочала діяльність, спрямовану на формування кордонів, органів влади, війська, правоохоронних органів, в тому числі судових [4, с. 12–13]. Тривалий час на її території продовжували діяти з невеликими і неістотними змінами старі системи судів (австрійські, німецькі, і російські). Вища державна влада Польщі визнавала попереднє законодавство тимчасово чинним, скасувавши лише положення, спрямовані проти польського народу. Іноземні джерела (австрійські, німецькі та російські) мали різне походження, відповідали неоднаковому рівню соціально-економічного і політичного розвитку країн-учасниць поділу польської держави. Тому перед владою Другої Речі Посполитої виникла необхідність скасувати такі розбіжності в польській системі права. 2 червня 1918 р. було створено кодифіковану комісію з провідних польських юристів, якою була проведена робота з уніфікації польського права. Згодом комісія здійснила ґрунтовнішу роботу – кодифікацію права, результатом якої стало прийняття Кримінально-процесуального кодексу 1928 р., Кримінального кодексу 1932 р., Цивільно-процесуального кодексу 1933 р. та Кодексу зобов'язань 1933 р. [9, с. 294, 348].

Здобуття польською державою незалежності в листопаді 1918 р. стало вирішальною умовою для становлення і розвитку польської судової системи та судочинства. До часу встановлення єдиної системи загальних судів на всій території Другої Речі Посполитої у 1928 р. в Західній Україні продовжували діяти з невеликими і неістотними змінами старі системи судів.

У Поліссі та на Волині продовжувала існувати система судів царської Росії: мирові суди, що розглядали дрібні цивільні та кримінальні справи в складі одноособового судді та призначених двох засідателів (інститут засідателів у мирових судах був скасований у 1927 р.); окружні суди, що були судами першої інстанції для більш важливих цивільних і кримінальних справ і судами другої інстанції для розгляду скарг на рішення мирових судів.

У Галичині діяла австрійська судова система: повітові суди, які розглядали в першій інстанції цивільні та кримінальні справи; окружні суди, що в першій інстанції розглядали складніші кримінальні та цивільні справи, а в другій – скарги на рішення повітових судів. Касаційним судом на Волині й в Галичині був Верховний суд у Варшаві [4, с. 11].

Становлення і розвиток польської судової системи Другої Речі Посполитої врегульовано в двох польських Конституціях 1921 і 1935 рр. Основи формування польської судової системи визначала Конституція від 17 березня 1921 р., яка визнала суд окремим органом державної влади, незалежним від виконавчої та законодавчої влади. Суддів призначав голова держави, і вони за законом мали бути незалежні від державної адміністрації. На практиці судді добиралися лише з політично благонадійних осіб.

В умовах існування різних судових систем важливе значення мала організація у 1919 р. Верховного суду у Варшаві як загального суду найвищої інстанції, якому було підпорядковано судочинство всієї Польщі. Декрет начальника польської держави визначив організаційну форму та надавав йому право «вказувати та усувати недоліки в діяльності нижчих судів», що означало можливість змін або скасування їхніх рішень. Найвищий суд у Варшаві перейняв функції австрійського Вищого судового і касаційного трибуналу. У його складі, крім існуючих двох палат, було утворено додатково ще три палати: для кримінальних і цивільних справ колишньої австрійської території; адміністративних справ цієї території; кримінальних і цивільних справ колишньої пруської території. Справи розглядалися у складі трьох суддів, а складні – цілою палатою чи навіть загальним зібранням цілого суду [7, с. 8–9].

У 1928 р. видано закон про судоустрій, який уніфікував судову систему Другої Речі Посполитої. Вона виглядала так: гродські, окружні й апеляційні суди, Верховний суд. Судові округи не збігалися з адміністративними – воєводствами та повітами. У 1936 р. функціонувало 548 гродських судів, 45 – окружних, 7 – апеляційних. Гродські суди були одноособовими, розглядали дрібні цивільні та кримінальні справи [4, с. 11].

У процесі здійснення судової реформи польська влада вважала за необхідне посилити контроль за особовим складом суддів та їхньою діяльністю. Саме в цей період було видано розпорядження Президента Другої Речі Посполитої від 23 серпня 1932 р., згідно з яким влада, яка призначала суддів, набула право переведення суддів без їхньої згоди до іншого рівнозначного суду або звільнення на пенсію у двомісячний термін (із 27 серпня до 31 жовтня 1932 р.). Цей акт значно обмежив суддівську незалежність. Міністр юстиції Другої Речі Посполитої одержав певну ініціативу і нічим не обмежувався, якщо йшлося про призначення суддів Верховного суду і прийняття рішення про звільнення їх на пенсію. Була здійснена ґрунтовна ревізія первісного тексту закону про судоустрій у напрямі зміцнення повноважень судової адміністрації та зменшення компетенції загальних зборів суддів, що означало «досить значні обмеження автономії судів та їхньої незалежності». На підставі цього розпорядження проводилися значні так звані чистки суддівських кадрів, які особливо зачепили суддів-українців. У 1932 р. у семи східно-галицьких окружних судах було звільнено на пенсію 53 суддів-українців і 24 поляків. На початку 30-х років ХХ ст. у багатьох гродських судах Східної Галичини не було жодного судді-українця. Польська влада намагалася не допустити публікацій української преси з проблеми чистки суддів. Рішенням Львівського окружного суду було вилучено номер газети «Діло» за 21 вересня 1932 р., у якій порівнювалося становище суддів-українців за австрійських часів і в тодішній Польській державі. Відомий український адвокат С. Баран констатував, що серед суддів львівської апеляції в австрійські часи 25% становили українці. Багато з них були громадськими діячами, організаторами низки товариств. До чистки у тернопільському окружному суді працювало 49 суддів, з них 15 – українців. Після чистки на пенсію звільнено дев'ять українців, одного поляка і одного єврея. Якщо у 1912 р. у згаданому окрузі загалом працювало 42 судді, з яких понад 30 були українцями, то після чистки їх залишилося тільки двоє. Газета навела також приклади чистки суддівського апарату в коломийському та станіславівському окружних судах [10, с. 297].

У 1931 р. за розпорядженням Ради Міністрів були створені та діяли на всій території Польської держави надзвичайні суди. Це було викликано діяльністю польського репресивного апарату в Західній Україні, який жорстко розправлявся з будь-якими виступами народних мас за соціальне і національне визволення. Основні події відбувалися під час пацифікації (система репресивних акцій проти українців) у Східній Галичині з 16 вересня до 30 листопада 1930 р., яка охопила 28 повітів і водночас стала одним із елементів передвибірної кампанії, що проводилася з метою залякати українську опозицію. Уже до її початку було заарештовано 30 колишніх українських послів у сеймі та майже сотню українських громадських діячів. В українські села відряджали кілька кавалерійських полків, два каральні корпуси поліції (по 1000 осіб у кожному), які впродовж 75 днів здійснювали криваву екзекуцію над населенням. Саме під час пацифікації польський уряд застосував так званий принцип колективної відповідальності (обшуки, руйну-

вання будинків, конфіскація майна та ін.). До кінця 1930 р. було заарештовано 970 осіб, з них 432 передано судам (330 звільнили). Серед арештованих були 550 селян, 135 учнів гімназії, 124 студенти. За три осінні місяці 1931 р. надзвичайними судами було розглянуто справи 66 осіб, з них: 52 засуджено, одна – виправдана, справи 13 підсудних передано до звичайного судочинства; 39 осіб засуджено до страти; 13 – на різні строки ув'язнення. Пацифікація супроводжувалася масовою заборonoю і закриттям українських читалень, клубів, різних товариств, газет, журналів, спаленням книг тощо. Ці розправи схвилювали світову громадськість. Навіть група депутатів англійського парламенту скерувала спеціальну петицію протесту в Лігу Націй [11, с. 586].

У 1932 р. надзвичайні суди розглянули справи 244 осіб, з них: 204 були засуджені, одна – виправдана, справи на 39 осіб передали у звичайний суд; 127 осіб засуджено до страти, 77 ув'язнено. Серед засуджених на смертну кару 59% від загальної кількості припадало на Східну Галичину. Якщо в центральних і західних воєводствах Другої Речі Посполитої (18 млн. населення) за 1931–1939 рр. було виконано 80 смертних вироків, то в південних і східних воєводствах (12 млн. населення) за той самий час – 184 смертні вироки, тобто пропорційно до населення в останніх воєводствах таких вироків виконано в чотири рази більше [10, с. 303].

Після першого етапу судової реформи 1929 р. до кінця міжвоєнного періоду система загальних судів залишалася незмінною, однак їх кількість зменшилася. У 1936 р. діяло 548 гродських судів, 45 окружних та сім апеляційних. Отже, порівняно з 1930 р. кількість гродських судів зменшилася на 20, окружних – на шість, апеляційних – на один [10, с. 302].

У 1935 р. прихильники Ю. Пілсудського затвердили на польському сеймі нову Конституцію, яка фактично скасовувала демократичний устрій і встановила диктаторський режим. У польській Конституції 1935 р. організації та визначення підсудності судів (свого роду компетенції – Ю. О.) був присвячений IX розділ. Його назва «правосуддя» («wymiar sprawiedliwosci») вказувала на функції, які мали виконувати судові органи в суспільстві. За цією конституцією суди перестали бути «органами народу» і стали державними органами (визначення «незалежні» було пропущено) з підпорядкуванням президентові. Конституція 1935 р. наклала на суди обов'язок оберігати правовий порядок у державі та формувати «правове відчуття» суспільства (ст. 64 §2), суди перестали бути «органами народу» і стали державними органами (визначення «незалежні» було пропущено) з підпорядкуванням президентові. Хоча за Квітневою конституцією (ст. 65) президент призначав суддів, але ст. 66, 67 надавали право адміністративній владі призупиняти засаду неусуваності та широкі можливості переміщення та усунення суддів взагалі в період реорганізації судоустрою, яка проводилася на підставі «законодавчого акта», навіть декрету Президента Польщі. Тобто сама конституція створювала умови для більшої залежності суддів від виконавчої влади [10, с. 298, 299].

У Другій Речі Посполитій існували дві системи судів – загальні та спеціальні. Судочинство в них оголошено відкритим (гласним), лише у виняткових випадках воно могло бути таємним. До інших важливих засад судочинства віднесено такі: незалежність суддів; їх призначуваність; виключність компетенції судів у справі відновлення справедливості; вилучення з компетенції судів права визначати конституційність нормативних актів; ієрархічно-інстанційна організація судових органів.

Окружні суди були судами першої інстанції зі складніших цивільних і кримінальних справ, а також апеляційною інстанцією для гродських судів. Справи розглядала переважно колегія суддів (3 особи), простіші – один суддя. Ці суди мали в своїй структурі відділи: цивільний, кримінальний, комерційний та ін. Під час розгляду заплутаних кримінальних і політичних справ у судочинстві мали брати участь присяжні (12 осіб). Однак вони діяли лише на території колишніх австрійських володінь (у Галичині) й вирішували проблему вини. На інших польських землях – не діяли (на території колишньої пруської окупації їх ліквідовано ще 1919 р.), оскільки суди присяжних не мали довіри польської влади, зокрема в авторитарний період. Остаточо їх ліквідовано 1938 р., коли суд присяжних у Кракові виправдав ендека А. Добошинського (він організував збройний напад на одне зі староств, де перебували затримані політв'язні).

Апеляційні суди в одноособовому і триособовому складі діяли здебільшого як апеляційна інстанція для окружних судів. Інколи вони виступали як перша інстанція, зокрема у справах, віднесених до їхньої компетенції спеціальними законами чи іншими правовими актами. Ці компетенції теж поділялись на відділи.

Найвищою судовою інстанцією для загальних судів був Верховний суд. Він виступав як касаційна інстанція щодо апеляційних судів, а також як перша – у найважливіших, переважно політичних справах, які законодавством віднесено до його компетенції. Важливою функцією Верховного суду був нагляд над правильним і однаковим застосуванням усіма загальними польськими судами чинного законодавства. Він

поділявся на палати: дві цивільні, кримінальну і адвокатури. Справи слухали у три, п'яти і семи особовому складі суддів, у виняткових випадках – у повному складі [5, с. 243].

До спеціальних судів належали військові, праці та віросповідні.

Військові суди, створені в 1919 р., судили військовослужбовців і в деяких випадках – цивільних громадян, згідно з військовими кримінальним і кримінально-процесуальними кодексами.

Суди праці, створені в 1928 р., розглядали переважно конфлікти між працедавцями та найманими працівниками. Діяли в складі професійного судді та двох присяжних – від працедавців і від працівників. Рішення суду праці можна було оскаржити до окружного суду. В 1934 р. ухвалено закон про суди праці, згідно з яким вони утворювалися або як самостійні, або при гродських судах. Вартість предмета позову у цивільних справах зросла до 10000 злотих, а компетенція цих судів поширювалася на правовідносини кооператорів. Водночас кримінальні справи (з метою розвантаження) були передані інспекторам праці чи адміністративній владі. Суд праці у Львові було утворено у 1936 р. Він обіймав округ гродського суду у Львові, а також територію гміни м. Винники. У 1938 р. на всій території Другої Речі Посполитої діяло 17 самостійних судів праці і дев'ять при гродських судах, а кількість суддів, призначених міністром юстиції, не перевищувала 50 осіб. У Західній Україні суди праці діяли в Ковелі, Луцьку, Бресті над Бугом, Львові, Перемишлі, Станіславові, Стрию, Тернополі, Чорткові, Дрогобичі.

Віросповідні суди існували лише на території колишньої російської зони окупації. Розглядали конфлікти з приводу різних віросповідань, зокрема й сімейного характеру.

До спеціальних судів належали також Компетенційний трибунал, Адміністративний трибунал і Державний трибунал.

Компетенційний трибунал, утворений 1925 р., складався з голови і 14 членів, яких призначав Президент держави. Розглядав спори щодо компетенції та підсудності між адміністративними й судовими органами.

Адміністративний трибунал, сформований 1922 р., складався з голови, його заступників і суддів, яких призначав Президент. Він був найвищою апеляційною інстанцією для нижчих адміністративних судів (однак дві їхні ланки діяли лише на землях колишньої пруської окупації), а також розглядав скарги громадян на адміністративні органи, тобто здійснював судовий контроль над діяльністю адміністрації. Поділявся на дві палати – загально-адміністративну та фінансову. Розглядав справи колегіально – у складі трьох, семи або усіх суддів [5, с. 245].

Державний трибунал, створений 1921 р., мав у складі голову (ним за сумісництвом був Голова Верховного суду) та 12 членів (вісьмох із них обирав Сейм, чотирьох – Сенат, але вони не могли бути парламентарями). Розглядав справи про порушення Конституції найвищими службовими особами країни – Президентом, міністрами, послами, іншими високими посадовцями. Справу проти них порушував Сейм кваліфікованою більшістю голосів. Обвинувачення у трибуналі підтримували три послы, обрані Сеймом. Покараннями були втрата посади, позбавлення пасивного виборчого права, права обіймати державні посади, зменшення пенсії, кримінальні покарання.

Значне місце у судовій системі Другої Речі Посполитої займали апеляційні та окружні суди, які були організовані та діяли зокрема і у Західній Україні. У судовій системі Другої Речі Посполитої важливу роль відігравав Львівський апеляційний суд, який було утворено на базі Львівського вищого крайового суду 14 травня 1919 р. Правовою основою його утворення було спільне розпорядження міністра внутрішніх справ та міністра справедливості № 47866 від 14 травня 1919 р. [12, с. 352]. Нові зміни в судовій системі Польщі відбулися на підставі розпорядження польського уряду від 6 лютого 1928 р. Львівський апеляційний суд поширював свою юрисдикцію на воєводства Тернопільського, Станіславівського і Львівського (окрім Березівського, Кольбушевського, Кросненського, Леськовського, Ланцутського, Ніськовського, Пшеворського, Жешувського, Сяноцького і Тарнобжезького) повітів [13, с. 110–119].

Повітові (гродські) суди перейняли свою назву, організацію і компетенцію з австрійських часів і були судами першої інстанції, до їхньої компетенції належало розгляд кримінальних та цивільних справ. Повітові судді повинні були мати вищу юридичну освіту. У повітовому суді було декілька суддів, проте справи розглядалися ними одноособово. Начальник повітового суду розподіляв справи між судьями. Окружні суди (колишні крайові) зазнали певних змін. Законом від 17 грудня 1920 р. було обмежено компетенцію судів присяжних, які утворювалися і діяли при цих судах. Окружні суди надалі виносили рішення колегіально у складі трьох професійних суддів (хоча наступні польські нормативні акти дедалі частіше впроваджували одноособовий розгляд справ). Апеляційні суди (колишні вищі крайові суди) зберегли свій устрій; зменшився тільки склад суддів – від п'яти до трьох, які розглядали і вирішували

апеляційні справи. Ці суди склалися з голови, його заступника та суддів. Декрет Начальника Держави скасував інститут допоміжних суддів; збережено інститут «запасних» суддів. Кандидатів, які готувалися до суддівської посади, називали аплікантами. Найсуттєвіші відмінності існували у найнижчій ланці судів. На колишній російській території діяли мирові суди, на австрійській і пруській територіях, а також на території сілезького воєводства – повітові суди [7, с. 9].

Юрисдикція окружних судів поширювалася на декілька гродських судів. Вони склалися з одного чи декількох відділень із карних і цивільних справ. Ними в першій інстанції розглядалися справи, що виходили за межі компетенції мирових судів. У роботі окружних судів брали участь присяжні [14, с. 49].

Окружні суди у складі трьох суддів розглядали такі категорії справ: 1) усі кримінальні справи, за винятком тих, які підлягали компетенції судів для неповнолітніх і які розглядалися у спрощеному порядку; 2) цивільні справи: суперечки щодо позовів, вартість яких не перевищувала 50 тис. злотих, спори про права немайнового характеру; спори, віднесені законом до компетенції окружних судів, незалежно від суми позову; спори, в яких однією зі сторін була державна казна, суперечки про визнання осіб недієздатними, справи про неспроможність (банкрутство); 3) апеляції на вироки гродських судів, а також на вироки, винесені після розгляду справ у спрощеному порядку; 4) справи зі звинувачення у порушенні правил про списки присяжних та інших питань, пов'язаних з судовою процедурою. Окружний суд з участю присяжних складався з трибуналу і лави присяжних. До складу трибуналу входив головуючий і двоє окружних суддів. Лава присяжних налічувала 12 осіб. Деякі окружні суди об'єднувалися в один округ суду присяжних, і тоді його сесії відбувалися в одному з окружних судів [13, с. 110–119].

Важливою апеляційною інстанцією у Західній Україні в складі Другої Речі Посполитої був Львівський апеляційний суд. Сфера його юрисдикції розповсюджувалася на такі окружні суди: Бережанський окружний суд охоплював своєю діяльністю Бережанський, Підгаєцький, Рогатинський і частину Бібрського і Перемишлянського повітів (гродські суди – в Більшівцях, Бережанах, Бурштині, Ходорові, Козові, Підгайцях, Перемишлянах і Рогатині); Чортківський окружний суд охоплював Борщівський, Буцацький, Чортківський, Копичинський і Заліщицький повіти (гродські суди – в Борщові, Будзанові, Чорткові, Золочеві, Товстому і Заліщиках); Коломийський окружний суд поширював свою діяльність на Городенківський, Коломийський, Косівський і Снятинський повіти (гродські суди – в Городенці, Яблунові, Коломії, Кутах, Косові, Обертині, Снятині, Заболотові); Львівський окружний суд діяв на території Сокальського, Рава-Руського, Жовківського, Любачівського, Городецького, Львівського повітів, міста Львова і частини Бібрського повіту (гродські суди – в Белзі, Бібрці); Станіславський окружний суд розповсюджував свою компетенцію на Калуський, Надвірнянський, Станіславський повіти (гродські суди – в Богородичанах, Делятині, Галичі, Калуші, Станіславі, Тисмениці); Стрийський окружний суд охоплював Тернопільський, Терехівський, Сокальський, Збараський повіти (гродські суди – в Микулинцях, Новому Селі, Підволочиську, Тернополі, Терехові, Збаражі); Золочівський окружний суд діяв на території Бродівського, Каменецького, Радехівського, Золочівського, Зборівського і Перемишлянського повітів (гродські суди – в Бродах, Буську, Глинянах, Лопатині, Олеську, Підкамені, Радехові, Зборові, Заліцях, Золочеві) [13, с. 110–119].

Львівський апеляційний суд вважався апеляційною інстанцією у справах, які розглядалися в окружних судах. Львівський апеляційний суд 1919–1939 рр. був особливою моделлю суду Польщі, оскільки був втіленням правових новел, щодо розгляду апеляційних справ як суд першої інстанції у справах особливої важливості та які набували громадського розголосу та загострювали і так непрості відносини між українцями та поляками. У порядку першої інстанції Львівський апеляційний суд розглядав особливо важливі політичні справи, які головним чином торкалися переслідування комуністів. Це було «спеціалізованою» ознакою суду.

Структура Львівського апеляційного суду відповідала тогочасним європейським традиціям. Апеляційний суд очолював голова, який відповідно здійснював представницькі функції щодо органу та адміністративні щодо документообігу та інших господарських питань. Львівський апеляційний суд поділявся на такі відділи: 1. Президія, або президіяльний відділ, котрий керував всією діяльністю суду, а також завідував загальними питаннями. Президія була досить вагомою складовою суду, оскільки у її складі було безліч службовців та суддів, які отримували завдання відповідно до їхньої компетенції. Загальними питаннями були звичні питання існування будь-якого об'єкту, це: правила внутрішнього трудового розпорядку, охорона праці, охорона суду та ін. 2. Перший цивільний відділ розглядав справи, в яких однією стороною була казна. В цьому випадку проглядається адміністративна юрисдикція даного суду, оскільки органи казначейства були публічними. 3. Другий відділ у цивільних справах, який розглядав апеляції

на вироки решти окружних судів Львівського апеляційного округу і справи капіталістичних монополій «синдикатів». 4. Відділ у кримінальних справах. 5. Дисциплінарний суд для суддів та прокурорів. 6. Дисциплінарна комісія для службовців, обслуговуючого персоналу і комірників. 7. Дисциплінарна комісія для службовців тюремної охорони. 8. Слідчий суддя у особливо важливих справах. 9. Персональне бюро, яке займалось питаннями особистого складу, пенсійними справами чиновників і т. д. [15, с. 75–85]. У 1939 р. після приєднання західноукраїнських земель до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки Львівський апеляційний суд було ліквідовано.

Таким чином, становлення та розвиток судової системи Другої Речі Посполитої включало два етапи. Перший етап (1918–1928 рр.) характеризувався функціонуванням різних (російської, австрійської та німецької) систем судових органів, пристосуванням їх до нових соціально-політичних умов та наростанням деформацій, зумовлених порушенням демократичних засад Березневої конституції 1921 р. Другий етап (1928–1939 рр.) – створення єдиної системи загальних судів та її зміни у напрямку антидемократичних засад. Досягненнями судової реформи 1928 р. було створення єдиної системи загальних судів, хоча і не були чітко узгоджені організаційні та структурні засади всіх ланок загальних судів а також не в повному обсязі визначена їхня компетенція. У процесі реформування судової системи характерною була тенденція до обмеження незалежності судів, що не гарантувало здійснення ними об'єктивного і справедливого правосуддя. Діяльність не тільки загальних, а й спеціальних судів забезпечувала ефективне функціонування судової системи, сприяла більш якісному розгляду цивільних, кримінальних та інших справ. Упродовж міжвоєнного періоду в Польщі простежувалася тенденція до обмеження принципу незалежності суддів, що знайшло закріплення в законодавстві. Це проявлялося, зокрема, під час формування суддівського корпусу, важливим критерієм якого була політична благонадійність, призначення та переведення суддів на інше місце роботи (або на пенсію), так званих чисток суддівських кадрів та ін., що відбивалося на об'єктивності розгляду справ у судах. Порушення демократичних засад у формуванні судової системи, особливо за Конституцією 1935 р., призвели до падіння авторитету судів у польському суспільстві. У той час ця демократична опозиція справедливо наголошувала на небезпеку щодо забезпечення законності.

Список використаних джерел

1. *Goląb S. Organizacja sądów powszechnych. – Krakow, 1938.*
2. *Бардах Ю. История государства и права Польши / Ю. Бардах, Б. Леснодорский, М. Пиетрчак. – М. : Юрид. лит., 1980.*
3. *Калинович В. І. Боротьба трудящих Західної України за українську школу і культуру в період панування панської Польщі (1918–1939 рр.) / В. І. Калинович // Львівський державний університет ім. І. Франка. Сорок років Великого жовтня. – Львів : Вид-во Львівського університету, 1957.*
4. *Кульчицький В. С. Органи правосуддя в Західній Україні 1921–1939 рр. / В. С. Кульчицький // На шляху до правової держави. Львівська регіональна науково-практична конференція. Тези доповідей (Львів, 7–8 лют. 1991 р.). – Львів, 1991. – Вип. 2. – С. 11–13.*
5. *Тищик Б. Й. Польща: історія державності і права (X ст. – початок XXI ст.) / Б. Й. Тищик. – Львів : Світ, 2012. – С. 243, 245.*
6. *Пристаиш Л.Т. Центральні органи влади та управління за конституцією Польщі 1935 року / Л. Т. Пристаиш. – Львів, 1998.*
7. *Липитчук О. В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща (1918–1939 рр.) : автореф. дис. канд. юрид. наук. 12 00 01. / О. В. Липитчук. – Львів, 2004. С. 8–9.*
8. *Зашикільняк Л. О. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашикільняк, М. Г. Крикун. – Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002.*
9. *Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.) : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / І. Й. Бойко. – К. : Атіка, 2012. – С. 294, 348.*
10. *Луцаківська І. Розв'язок судової системи у Польщі 1929–1939 рр. / І. Луцаківська // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2008. – С.297–299, 303, 302.*
11. *Тищик Б. Й., Бойко І. Й. Історія держави і права України: акад. курс : підруч. / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. – К. : Ін Юре, 2015. – С. 586.*
12. *Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку : моногр. / В. С. Бігун, І. Й. Бойко, Т. І. Бондарук, О. А. Гавриленко [та ін.] ; за ред. І. Б. Усенка. – К., 2014. – С. 352.*
13. *Бойко І. Й., Тищик Б. Й. Становлення та розвиток органів судочинства у Галичині (Х–ХХ ст.) / І. Й. Бойко, Б. Й. Тищик // Вісник Львівського ун-ту. – Львів, 2011. – Вип. 52. – С. 110–119. – (Сер. юридична).*

14. Романюк Я. М., Іменем України: становлення судової влади у період Української революції 1917–1921 рр. / Я. М. Романюк, І. Б. Іванченко // «Право України». – 2017 р. №3 – С. 49.
15. Учреждения Западной Украины до воссоединения ее в едином Украинском Советском Социалистическом Государстве : справоч. – Львов : Из-во Львовского государственного университета, 1955. – С. 75–85.

References

1. Gołąb, S. (1938). *Organization of common courts*. – Krakow [in Polish].
2. Bardah, U., Lesnodorsky B., Pietrchak M. (1980) *Istoriia hosudarstva u prava Polshy [History of the State and Law of Poland]*. Moscow: Legal. lit. [in Russian].
3. Kalinovich, V.I. (1957). *Borotba trudiashchykh Zakhidnoi Ukrainy za ukrainsku shkolu i kulturu v period panuvannia panskoi Polshchi (1918–1939) [The struggle of labour of Western Ukraine for the Ukrainian school and culture during the reign of the lord of Poland (1918–1939)]*. Lviv: Lviv State University. I. Franko Forty years of Great October. Publication of Lviv University. [in Ukrainian].
4. Kulchytsky, V.S. (1991) *Orhany pravosuddia v Zakhidnii Ukraini 1921–1939 [The institutions of justice in Western Ukraine 1921–1939]*. Lviv: Na shliakhu do pravovoi derzhavy. Lvivska rehionalna naukovopraktychna konferentsiia. Tezy dopovidei (Lviv, 11.7–8) (Ed. 2), (pp. 11–13). [in Ukrainian].
5. Tishchik, B.Y. (2012). *Polshcha: istoriia derzhavnosti i prava (X st. – pochatok XXI st.) [Poland: History of Statehood and Law (X century – the beginning of the XXI century)]* – Lviv: World. [in Ukrainian].
6. Pristash, L.T. (1998) *Tsentralni orhany vlady ta upravlinnia za konstytutsiieu Polshchi 1935 roku [Central Authorities and Governments under the Constitution of Poland in 1935]*. Lviv. [in Ukrainian].
7. Lipitchuk, O.V. (2004). *Systema sudovykh orhaniv ta sudochynstvo Respubliky Polshcha (1918–1939) [System of judicial institutions and legal proceedings of the Republic of Poland (1918–1939s)]* Extended abstract of candidate's thesis. Lviv, Lviv State University. [in Ukrainian].
8. Zashkilnyak, L.O., & Krykun M.G. (2002). *Istoriia Polshchi: Vid naidavnishykh chasiv do nashykh dnev [History of Poland: From ancient times to the present day.]* Lviv: Lviv National University. [in Ukrainian].
9. Boyko, I.Y. (2012). *Pravove rehuliuвання tsyvilnykh vidnosyn v Ukraini (IX–XX st.) [Legal regulation of civil legal relationship in Ukraine (IX–XX centuries)]*. Kyiv: Atika. [in Ukrainian].
10. Luchakivska, I. (2008) *Rozvtok sudovoi systemy u Polshchi 1929–1939 [Evolution of the judicial system in Poland 1929–1939]*. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist – Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood*, 17, 297–299, 303, 302. [in Ukrainian].
11. Tishchik, B.Y., & Boyko, I.Y. (2015) *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy: akad. kurs: pidruchnyk [History of State and Law of Ukraine: Acad. course: tutorial]*. Kyiv: In Jure [in Ukrainian].
12. Usenko, I.B., Begun, V.S., Boyko, I.Y., Bondaruk, T.I., Gavrilenko, O.A., etc. (2014). *Sudova vlada v Ukraini: istorychni vytoky, zakonmirnosti, osoblyvosti rozvytku: monohrafiia [Judiciary in Ukraine: historical sources, regularities, peculiarities of development: monograph]*. Kyiv [in Ukrainian].
13. Boyko, I.Y., & Tyshchik, B.Y. (2011). *Stanovlennia ta rozvytok orhaniv sudochynstva u Halychyni (X–XX st.) [Incipience and development of the institutions of justice in Galicia (X–XX centuries)]*. *Visnyk Lvivskoho un-tu. Serii yurydychna – Visnyk of Lviv Univ. Legal series*. – Lviv, 52, 110–119 [in Ukrainian].
14. Romanyuk, Y.M., & Ivanchenko I.B. (2017). *Imenem Ukrainy: stanovlennia sudovoi vlady u period Ukrainiskoi revoliutsii 1917–1921 [In the name of Ukraine: the incipience of the judiciary during the period of the Ukrainian Revolution of 1917–1921]*. «Pravo Ukrainy» – «The Law of Ukraine», 3, 49 [in Ukrainian].
15. *Uchrezhdeniia Zapadnoi Ukraynu do vossoedyneniia ee v edynom Ukraynskom Sovetskom Sotsyalysticheskom Hosudarstve. Spravochnyk (1955) [Institutions of Western Ukraine before its reunification in a single Ukrainian Soviet Socialist State. Directory]*. Lviv: Publishing of Lviv State University, (pp. 75–85). [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 16.06.2018.